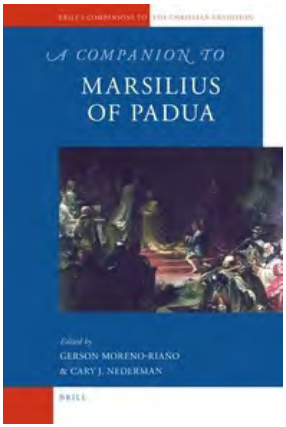
Boekbespreking

Gerson Moreno-Riaño and Cary Nederman (eds.), *A Companion to Marsilius of Padua*, 368 p., Brill, 175. ISBN: 9789004183483.

Recentelijk is A Companion to Marsilius of Padua verschenen, een artikelenbundel onder de redactie van Nederman en Moreno-Riaño, twee toonaangevende auteurs op het gebied van laatmiddeleeuwse politieke filosofie. Marsilius van Padua (c. 1275-1342) was een middeleeuwse denker die bekend is geworden door zijn Defensor Pacis (1324), een politiek-filosofisch manifest waarin gepleit wordt voor een strikte scheiding tussen wereldlijke en geestelijke macht en waarin volkssoevereiniteit en 'rule of law' worden verdedigd. Het doel van de Defensor Pacis was om de strijd aan te gaan met de 'verwereldlijkte' geestelijkheid die pretendeerde wereldlijke macht uit te oefenen in naam van God. Marsilius zag de kerk als een zuiver spirituele instantie die zich verre zou moeten houden van wereldlijke zaken. Geestelijke macht kon alleen door God worden uitgeoefend en wereldlijke macht was volgens Marsilius alleen legitiem als deze voortsproot uit de wil van het volk. Hiermee schilderde hij de staat af als een menselijke constructie in plaats van een door God ingesteld instituut – een notie die een moderne weerklank heeft.

De publicatie van *A Companion to Marsilius* vormt een welkome bijdrage voor een ieder die geïnteresseerd is in deze denker. Want, hoewel Marsilius zelden onvermeld blijft in algemene handboeken over middeleeuwse filosofie, bleef de verdere aandacht beperkt tot artikelen en enkele monografieën. *A Companion to Marsilius* presenteert zich als een werk dat het leven en het denken van deze filosoof vanuit verschillende perspectieven op omvattende en uitputtende wijze behandelt.

Daarnaast markeert deze publicatie een verschuiving in het Marsilius-onderzoek. Deze verschuiving vindt plaats tussen twee conflicterende benaderingswijzen die zich dikwijls voordoen in de geschiedschrijving van de filosofie; enerzijds is er de school die de filosoof in kwestie presenteert als een geniale voorloper, als een vroege vertegenwoordiger van 'moderne' denkbeelden zoals secularisme,

democratie en volkssoevereiniteit; en anderzijds is er de historistische school, die geneigd is om de historische figuur te reduceren tot zijn historische context, waardoor hij figureert als een vehikel van zijn cultuur en tijd. In het geval van Marsilius neigden de meest toonaangevende interpretatoren voorheen overwegend naar de eerste benaderingswijze, waardoor hij eerder werd afgeschilderd als een 'proto-Hobbes' of 'proto-Rousseau' dan als een middeleeuwer, aristoteliaan of christen. In een poging om deze eenzijdige interpretatie te corrigeren werd er in een enkel geval weer doorgeschoten naar het andere uiterste waarbij voorbijgegaan werd aan de vernieuwende elementen in het denken van Marsilius. *A Companion to Marsilius* kan gezien worden als een poging om deze oppositie te overbruggen; er wordt gekozen voor een historiserende interpretatie, zonder dat de uniciteit van de filosofie van Marsilius wordt weggereduceerd.

In de compositie van *A Companion to Marsilius* is gekozen voor zowel een filosofische als een historische invalshoek. Verscheidene hoofdstukken zijn gewijd aan een historische weergave van het leven van Marsilius, terwijl andere hoofdstukken inhoudelijk ingaan op aspecten van het denken van Marsilius, zoals zijn seculiere politieke theorie, de verhouding tussen kerk en staat in zijn denken, en zijn bijdrage aan het debat rond de Franciscaner armoedeleer. En in die inhoudelijke discussie van de filosofie van Marsilius neemt men op genuanceerde wijze afstand van de oudere 'secularistische' lezing, zonder echter te vervallen tot historisch reductionisme. Marsilius wordt enerzijds afgeschilderd als een kind van zijn tijd, het middeleeuws christelijk aristotelianisme, en anderzijds worden de vernieuwende elementen in zijn werk erkend. Daarbij wordt niet alleen zijn seculiere politieke filosofie belicht, maar wordt er ook aandacht besteed aan de theologische implicaties van zijn werk.

De rode draad die door de diverse artikelen loopt is de veronderstelling dat Marsilius hemel en wereld, kerk en staat, en de goddelijke en menselijke wet weliswaar van elkaar onderscheidt, maar dat ze wel degelijk onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden in zijn denken. Dit impliceert dat Marsilius niet als een puur 'seculiere' denker gelezen kan worden. In de *Companion* komt Marsilius dan ook meer naar voren als neo-augustiniaan die weigert de *civitas Dei* met de *civitas terrena* te vereenzelvigen dan als een directe voorloper van Hobbes.

Ondanks het feit dat een waardevolle bijdrage wordt geleverd aan de discussie omtrent Marsilius is deze bundel echter niet geheel onberispelijk. Zo ontbreekt bijvoorbeeld een brede ideeënhistorische context waarin de Paduaan wordt gesitueerd. Het zou bijvoorbeeld interessant geweest zijn om Marsilius te vergelijken met andere aristotelianen, of om zijn republicanisme te contrasteren met andere denkers die bijvoorbeeld het door God geïnstitueerde koningschap verdedigden, hetgeen toch de meest dominante politieke theorie was in die tijd. En hoewel het laatste hoofdstuk weliswaar 'The reception

of Marsilius' heet is het vooral een opsomming van laatmiddeleeuwse en vroegmoderne denkers die *niet* (*of althans niet aantoonbaar*) zijn beïnvloed door Marsilius. Hoewel dit uiterst historisch verantwoord is, is het niet erg interessant. In dit geval zou het misschien waardevol zijn om wat historistische scrupules terzijde te schuiven om de denkbeelden van Marsilius te kunnen relateren aan die van latere filosofen. Een dergelijk artikel zou het werk van Marsilius voor de oningewijde lezer enige relevantie verschaffen zonder dat het noodzakelijkerwijs hoeft te leiden tot een al te anachronistische benadering waarin Marsilius als een moderne denker wordt afgeschilderd.

Dit gebrek aan een beschrijving van een bredere culturele of ideeënhistorische achtergrond en het ontbreken van een filosofische vooruitblik maakt dat de auteurs van *A Companion to Marsilius* toch iets te ver zijn doorgeschoten in hun op zich nobele poging Marsilius op een historiserende wijze te duiden. De artikelen zijn degelijk en specialistisch, maar zal vermoedelijk oningewijde lezers niet zo snel enthousiasmeren. Niettemin is het boek zeer de moeite waard voor mensen die zich al in Marsilius verdiept hebben en behoefte hebben aan een genuanceerde en uitputtende studie over het denken van deze filosoof.

Sjoerd Griffioen